

Oponentský posudek na dizertační práci

Název práce: Trendy rozvoje počáteční čtenářské gramotnosti a praxe českých škol
Autorka práce: Mgr. Hana Havlínová
Vedoucí práce: prof. PaedDr. Radka Wildová, CSc.

Aktuálnost zvoleného tématu

Pro úspěšné plnění vzdělávacích cílů na poli počáteční čtenářské gramotnosti (vymezené zejména období 1. a 2. ročníku základní školy) je třeba dobře poznat principy jejího rozvoje a vytipovat metody a formy práce, které podporují rozvoj všech rovin, které počáteční čtenářská gramotnost zahrnuje. Tato problematika je zájmovou oblastí předkládané disertační práce.

Autorka tématem navazuje na již více než dekádu trvajících období intenzivního zaměření vědeckých výzkumů a diskuzí na čtenářskou gramotnost žáků školního věku, a to zejména v období primárního vzdělávání. Po snahách vymezit, uchopit a sjednotit pojmy, a zároveň upřesnit dílčí složky čtenářské gramotnosti, se vědecké práce zcela logicky intenzivně zaměřují na „praktický terén“, tj. sledují se metody, formy, strategie i další aspekty přímo rozvíjející čtenářskou gramotnost žáků a také její kurikulární podporu.

Lze tedy shrnout, že počáteční čtenářská gramotnost je jedním z důležitých opěrných pilířů čtenářské, a dále funkční, gramotnosti každého jednotlivce. Hledání cest jejího optimálního a účinného rozvoje je důležitým úkolem současného školství a je plně v souladu se zájmovou oblastí posuzované disertační práce. Téma je v současné době vysoce aktuální.

Stanovený cíl práce

Autorka stanovuje poměrně obecný cíl, jímž je *popsat realitu školního vyučování... s ohledem na rozvíjení počáteční čtenářské gramotnosti...* (viz kap. 3.4), na jehož základě vymezuje dílčí výzkumné cíle, mapující problematiku počáteční čtenářské gramotnosti z různých úhlů (aktéři, procesy, metody, textové materiály atd.). Takto stanovené dílčí cíle jsou velmi komplexní, což je pro výzkum dané problematiky přínosné. Dílčí cíle by však zasloužily přehlednější propojení s dílčími výzkumnými otázkami (není zcela jasné, se kterou konkrétní dílčí výzkumnou otázkou jednotlivé dílčí cíle souvisí). Oceňuji zařazení 6. dílčí výzkumné otázky, týkající se učitelů poskytované zpětné vazby žákům, zde by se hodilo zařadit a sledovat cíle autoevaluační. Hypotézy, formulované v závěru kapitoly 3. 4, korespondují s dílčími výzkumnými cíli a byly potvrzeny (popř. částečně potvrzeny), viz. kap. 7.2.

Trochu v rozporu s cílem (*popsat realitu školního vyučování...*) je výběr vzorku učitelů pro hlavní část výzkumu, neboť byli vybráni učitelé, kteří se *ve svých hodinách věnují rozvíjení čtenářské gramotnosti systematicky a také se v této oblasti dále vzdělávají* (s. 94), proto zde nelze mluvit o *běžné* realitě školního vyučování. Na druhou stranu zde bylo možno velmi dobře provést kvalitativní komparativní analýzu použitých metod a forem práce.

Celkově lze konstatovat, že cíle, které si autorka práce stanovila, byly splněny.

Zvolené metody disertace a členění práce

Stanovené cíle autorka realizuje jak prostřednictvím rešerše dostupných materiálů a odborných publikací, tak prostřednictvím vlastního výzkumu. Teoretická základna, podaná v kapitolách 1 a 2 vymezuje problematiku dostatečným způsobem. Za cennou považuji zejména kapitolu 1.8.11, ve které se autorka pokusila zjednodušeně graficky vyjádřit vzájemné vazby mezi kognitivními, afektivními i psychomotorickými cíli a rovinami počáteční čtenářské gramotnosti i překrývání dimenzí výukových cílů. Užitá forma pyramidy by v některých případech mohla být nahrazena i jiným grafickým vyjádřením, které by umožnilo více znázornit vzájemnou interakci mezi jevy. Za přínosnou považuji také kap. 2.1, přehledně představující některé aktuální české výzkumy zabývající se problematikou čtenářské gramotnosti.

Ke konkrétním výzkumným aktivitám autorky se vztahují kapitoly 3. a 4. Popsaný výzkum má dvě základní fáze – pilotní výzkum a hlavní výzkumné šetření, jehož součástí je také analýza 20 školních vzdělávacích programů. Pilotní výzkum – vzhledem k pozornosti, která mu byla věnována, tvoří v podstatě obsahově samostatnou a svébytnou část práce.

Na základě pilotního výzkumu byla přeformulována hlavní výzkumná otázka, dílčí otázky byly účelně zredukovány a syntetizovány do 5 bodů (z původních 7), důvody těchto změn však v práci nejsou explicitně uvedeny. Obohacení výzkumné otázky o konkrétní výstupy školních kurikul považuji za přínosné, neboť sledování pedagogického procesu na pozadí kurikulární podpory může poukázat na zajímavé i problematické momenty. Domnívám se, že účelné by mohlo být podrobněji analyzovat školní kurikula škol zapojených do pilotního a hlavního výzkumu. Za nedostatek metodiky považuji poměrně velké zobecnění popisovaných jevů, např. chybí soupis a označení konkrétních učitelů, tříd, škol (čísla, písmena, zástupnými jmény atd.) v korespondenci se zjišťovanými jevy, což bývá běžnou praxí v kvalitativně pojatých výzkumech. V práci je zachyceno velké množství cenných dat, v jejichž kvantitě trochu uniká užší vzájemná provázanost mezi pilotním výzkumem, hlavním výzkumným šetřením a analýzami ŠVP.

Termíny použité ve výzkumných kapitolách nejsou důsledně uchopeny. Např. metody a aktivity spolu velmi úzce souvisí, není tedy vhodné jejich rozdělení do dvou výzkumných otázek v pilotním výzkumu (srov. dílčí otázka 3 a 5, kap. 3.2), což se projevilo i v obtížích při vyhodnocování. Také autorkou představené dělení aktivit (kap. 3.10.3) dle záměru je diskutabilní, neboť postrádá jednotící platformu, navíc záměr některých aktivit je pojmán velmi zjednodušeně (např. ilustrace, vlastní dokončování příběhu, metody RWCT, vedení zážitkového deníku zdaleka nejsou aktivity rozvíjející pouze doslovné porozumění atd.). Také kategorizace rovin v rámci analýzy ŠVP (kap. 4.4.1) by mohla být vymezena s větším rozmyslem, např. charakteristika postavy, či formulace otázek k přečtenému textu by spíše odpovídala rovině vyvozování závěrů. Obsah Kap. 5 Metodická doporučení neodpovídá názvu, jde spíše o soupis konkrétních aktivit, nikoli o metodická doporučení v pravém smyslu slova. Kap. 3.11.1 a 3.11.2 by svým pojetím měly být spíše součástí teoretické části.

Z hlediska typografické normy postrádám číslování a značení všech použitých tabulek, v některých případech postrádám účel vyjádření obsahu tabulkou se dvěma sloupci (např. s 69, tabulky v kap. 3.9 aj.). Chybí obr. 30.

Výsledky, nové poznatky, význam pro společenskou praxi a pro další rozvoj vědy

Práce poukázala na stále trvající nedostatečné pochopení obsahového naplnění pojmu čtenářská gramotnost učitelů, a to přes veškerou snahu odborníků tento pojem zařadit do běžné školní praxe (s. 88).

Výsledky analýz školních vzdělávacích programů poukazují na citelnou absenci celorepublikového programu pro její systematické rozvíjení a nedostatečnou kurikulární podporu v oblasti čtenářské gramotnosti.

Práce opět potvrzuje pozitivní fakt, že oblast čtenářské gramotnosti lze rozvíjet od prvních dnů školní docházky a není nutné čekat na zvládnutí techniky čtení a psaní. (s. 115)

Prostřednictvím předloženého kvalitativního výzkumu byly autorkou v oblasti počáteční čtenářské gramotnosti pozorovány případy jejího komplexní rozvíjení s důrazem na rozvoj komunikačních a autoevaluačních dovedností žáků, propojování vzdělávacích oblastí prostřednictvím rozmanitých metod a aktivit, a to od samého počátku školní docházky. Ke tvrzení, zda je tento pozitivní úkaz celkovým trendem vývoje našeho primárního školství, tedy jeho obecným směřováním, by bylo třeba dalších výzkumů v této oblasti.

Celkové shrnutí, splnění kritérií disertačních prací aj.

Předložená disertační práce odpovídá kritériím kladeným na tento typ práce. Obsahuje všechny důležité součásti práce (abstrakt a klíčová slova v češtině a angličtině, úvod, závěr, literatura, přílohy). Disertační práci považuji za podnětnou.

Náměty pro obhajobu:

1. Prosím autorku o explicitní vyjádření souvislostí mezi jednotlivými částmi výzkumu.
2. Prosím o zhodnocení výstupů pilotního výzkumu v souvislosti se změnou dílčích výzkumných otázek.
3. Čím si autorka vysvětluje nesoulad mezi v současné době preferovanou potřebou rozvíjet komunikační dovednosti žáků a zjištěnou absencí výstupů v rovině sdílení, jež je jejím základem (s. 95)?
4. Které z předložených výsledků či zjištění publikovaných v disertační práci spatřuje sama autorka za stěžejní a které by pokládala za vhodný základ pro navazující výzkumy?

V Liberci, 19. 5. 2017

PhDr. Věra Vykoukalová, Ph.D.